

KURIROVA ŠKOLA

Stjepan Vukušić

Polako steže pa otvara oznojenu šaku promatrajući u njoj metalne značkice, koje može dijeliti po slobodnoj volji. Iz jasnomodrih ploha i metalna sjaja zatitra kao obris udaljena lika i odmah se raspline čeznutljiva mladost. Na usnama još osjeća slatki trag od korice kruha, što mu nestade iz ruku prije nego što je stigao do Velikih vrata. Onaj Svjetojurac kukasta nosa i malih nasmijanih očiju, vječno zabijeljen brašnom, dao mu je danas nešto veći komad jer mu je kolica dopremio do same pekarnice a zatim odvezao do bolničkog vrta. Taj Svetojurac žmirkava smješka zaustavljen u brašnjavu zaslonu na kamenim vratima, na koja diše mirisava topla duša kruha, prva je jutarnja slika, prva nada što diže tijelo u tijesnom potkrovlju. Pod ljevicom i nožem kruh se uginje na drvenom stolu pa se naglo napinje u polovicama i u kriškama. Nitko na svijetu nije bogatiji od tog brašnjavog Svetojurca, koji vječno premeće u svojim rukama tople glave kruha. A kad je u kamenu rupu zataknut metalni mandal a teška vrata nijemo utisnuta u kamenu okvir, onda je sva ulica mrtva kao svijet bez sunca.

Pisaći je stroj i danas zauzet, pa ne može vježbati. Dijeljenje ovih značaka bit će jedini posao na putu do nejasne svrhe.

»Doveja san maloga da od njega što postane, a ti, Luka, baci oko na nj da ne luta badave«, govorio je otac starom Babiću, koji je metnuo ruku na Ivanovo rame i podignuvši guste obrve, odrešito rekao:

»Ne boj se ti za našeg kurira, Kad je moga' naučit' sve partizanske pisme napamet, naučit će i ov'de što je potribno.«

Aa sad je Luka zauzet svojim poslovima, pa što se tu može nego tumarati po gradu i vrebati zalogaj čekajući sudbinu. A srce često zagrije daleka, zamišljenja sreća: veći i priznatiji uspinje se na visoki balkon pod crvenu zastavu gdje stoje Gorski Orlović i Car.

Ulicom odozdo, u grupama i pojedinačno, žure gimnazijalci gore prema školi. Gleda ih s nekom mutnom tugom u kojoj se zameće neodređen strah. Čini mu se da je nekud teži i stariji od njih i da, zbog nečega, ne spada u njihovo društvo.

Nakon duga lutanja opet sjedi pod lipom na kamenoj klupi i prebire značke. Dođe mu žao da ih ikom dade, ali dat će ih sve onim gimnazijalcima. Samo, kako će to početi?

Tako je dugo mislio o tim gimnazijalcima da se uzbudio kad se oni iza ugla bučno pojaviše, mnogo življi i radosniji nego ono jutros.

Izdvoji se i potrči k njemu Tomislava, mršava djevojčica svijetlih pletenica i prozirno modrih očiju. Ona zna da on ima značke jer stanuju u istoj kući, tj. on dolazi na spavanje na prašnjavi tavan gdje su kao bogalji povaljani stari naslonjači i odbačeni kanabei kojima iz razvaljenih utroba ispada kudelja i struna otrikvajući zardala prugla.

— On ima značke! — vikne Tomislava, i svi se za njom sjure pravo k njemu.

— Češ mi, stari, dat onu jednu značku?

A on već dobro zna: to »stari« znači da je i on domaći, pa evo odmah dviju značica na njenome dlanu. Na nju divlje nasrne dječarac oštra lica, pa joj ispod ruke poispadale knjige, a jedna se bilježnica otvorila na prašnjavu tlu: lijepo ispisani naslovi sa sličicama ljudi.

— Bedak bedasti, to mi je lektira!

Na tu nepoznatu riječ Ivan se zagleda u bilježnicu tvrdih korica i zapita:

— Što se tu zapisuje? — i posegne rukom kao u neodlučnoj želji da tu bilježnicu zadrži.

A divlji je dječarac istragne iz ruku Tomislavi i spremno pruži Ivanu.

— Tu se zapisuje ono ča pročitaš.

Ona ga bubne šakom u rame i ljuto zabrza:

— Ti bedasti Mirko, sve mi se zamazalo!

Dok je Ivan listao bilježnicu, Mirko je, potican željom da dođe do značaka, bio spreman da mu otvori sva vrata, pa ga upita:

— A zač ti ne greš u gimnaziju?

— Ja? ... Meni je više od trinaest godina.

— Ma ajde, ča si ti umišljaš da si star, a ja imam četrnajst, pa san tek u drugom, a ti imaš trinajst pa češ bit u prvom.

Ivan je spremno podijelio značke, sretan što u očima gimnazijalca ima neko značenje.

Po podne je izdalje obilazio gimnazijsku zgradu, obazrivo je pogledavajući suspregnuta daha u strahu da bi mu tko mogao pročitati misli. Onda je uzbuđen lutao uskim ulicama pa se opet vraćao na Cilnicu izlažući svoju uzbuđenost prozorima »Ožegovićianuma«. U nj se uvlačio osjećaj da je nešto zgriješio, osjećaj mutan, neotklonjiv, koji mu je u korijenu zatirao radost i pretvarao se u potmuo i ne-shvatljiv strah.

* *
*

Negdje u noći dopire odozdo utišana glazba, a on se okreće na vrelom ležaju slušajući kako govore ljudi u njegovu selu:

»Un je svršija 'petovnicu a piše kaj druk.«

»Ima ruku, brate! Potpiše se kaj na 'iljedarki.«

Takav razgovor o nekome jest najviše priznanje da je taj školovan i predodređen za bolji život. Zna se i za drugačije škole, ali one su tako daleko da se o njima i ne govori ili se govori kao u svim stvarima izvan dohvata znanja i iskustva. Krutost tih drugačijih škola najbolje je predstavljena u sudbini jednoga od sinova onih što su odavno odselili: »Dečko je svršija osan škola, a devetu nije moga' prič', pa mu je sve propalo.« A za studij kaže se »študija«, što u krajnjem znači čovjeka koji dlanovima drži oborenu glavu polako se njišući dok se, sačuvaj bože, nije »izvanpametija«. Istina, poneki lугarski sin zadržao se koju godinu u gimnaziji, ali je ta škola bila više u očevoj nego u sinovljevoj glavi, pa je dečko mjesto škole »izučija« što drugo. Kasnije takav »idje tobože s knjigon pod pazuvon, a zna se da sad nije ni simo ni tamo«.

* *
*

Ne znajući ni za kakve zapreke, on je zavolio knjige, zavolio svoju prvu školu — bijelu zgradu na obronku s njenim borićima i crvenkastim dvorištem; zvonki školski hodnik i oleandre kraj bijelih stepenica. Prvi stihovi titrali su u sunčanom zraku nad pastelnom zaravni ispred školske zgrade, na žalima ispod bijele ceste što vodi u fjord Zavratnicu i nad borovima oko vile Lacerte. Tu su s prvim svjetlom duhovnog podneblja iz pjesama nicali Siget i Kosovo, brujili zavjetni stihovi:

»Hoću, tato, — kunem ti se vjerom, —
Radit u dan učit u noć kasnu ...«

A prozirno more uz vrletnu obalu budi bezimenu žeđu udno krvotoka. A dalje modrina sa sunčanim otočjem što u mirnoj vodi oblikuje varke zlatnih i mramornih gradova ...

Otvarao se svijet, širi i svjetliji od onoga što su ga upijale oči u međama prvih obzora. Uspjesi u školi doveli su ga u središte zbivanja, pa je osjećao da je u školi na svome pravom tlu. Od kuće je donosio trnokope za sađenje bilja, planinske trave i različite vrste smokava za proučavanje. Donosio je na dar učiteljicama žute jaglace i bijele visibabe, prvo cvijeće velebitskih duliba.

Zavolio je učiteljčina sina Svetislava, koji ga je u bijeloj ministrantskoj odjeći podsjećao na malog Isusa ...

»Primi, majko, primi cjelov rado,
Vjeruj nikom takvoga ne dadoh,
Nit ću dati u životu svom.
Ljubav kojom ovaj cjelov zbori,
Bez takmaca uzorito gori,
Gori samo na oltaru tvom.«

Dok on silazi s pozornice, debeli nadzornik, ošišan gotovo do gola tjemena, smješi se spuštajući mu ruku na rame:

»Ivan ti je ime, lijepo, lijepo, Ivane!«

Sve više je osjećao da taj novi svijet njemu pripada i da se od njega neće nikada odvojiti...

Onda se školovanju primicao kraj.

Nad crvenim krovovima i nad bijelim kamenjem titrao je vječni sunčev vrutak. Učiteljica je prozivala đake koji su trebali i poslije zvona ostati u razredu.

Klupe oko njega ostale su prazne, a on je, iako nije bio prozvan, sjedio na svome mjestu goreći od želje da dozna što će to biti poslije obuke. Prozvani đaci, razrijeđeni, sjede u prvim klupama i do prozora, a mala grbava učiteljica u stišanom prostoru pogledava Ivana kao u nekom očekivanju. Onda zadrži pogled na njemu i, oslonjena na prvu klupu, reče reskim glasom:

»Ti možeš ići. Tebi je dosta znanja jer ti nećeš u gimnaziju, a vi drugi ostanite tu.«

Poslušao je, ustao i uputio se brže nego što je bilo potrebno prema školskom hodniku. Nije pravo shvaćao što se dogodilo, ali je ipak mutno slutio da je odstranjen i peklo ga u grudima pod stegnutim grlom dok je silazio, sam, niz redove stepenica između uređenih voćaka što su drijemale u podnevnom suncu. Đaci iz njegova sela već su se penjali strminom iznad groblja nestajući iza jasenja, pa mu je došlo da zaplače u toj neizrecivo bolnoj osamljenosti. Sve u mjestu postalo je tuđe do granice straha. A kad je ostavio za sobom i posljednje kuće, tako ga je u prsima žeglo da mu se samo po sebi oteo plač rastući kako je rastao razmak od onih koji su ga mogli čuti...

U bezljudnim dragama sami kamen i žestina sunca. Usponi, daljine. I strava da nikad neće stići k svojim...

Na pretkućištu je opet glasno zaplakao. U prvi mah njegovi nisu mogli shvatiti što se to s njim zbilo.

Onda je ocu, koji je sjedio na kamenom zidu pred kućom, rekao da želi dalje u školu. A otac je odsutno gledao Gavranište nad točiolom, ne govoreći ništa. Rat je kome ne znaš ishoda ni smjera; neizvjesnost i strah za život i kruh, a sjeća se i svoga davnog odlaska u Ogulin, gdje je već sve bilo uređeno da uđe u službu. Onda je došao otac i starački nemoćno, sa suzama ga zaklinjao da se vrati kući. Vratio se, ali to ocu ni mrtvu ne može oprostiti.

— Nije vrime, sinko! Što ti ja tu mogu — rekao je tvrdo ne gledajući ga i otišao u selo niz kameno stepenište...

U susjednom je selu našao časopis bez naslovne strane i naučio iz njega sve što je mogao razumjeti. Naučio je napamet i neke izraze i posebne riječi kojima nije mogao dokučiti značenja. Što npr. znači »veliki predstavnik realizma Ratke«? Jasno je samo ono veliki, a Ratke je valjda neko ime. A što opet znači psihografolog? Pokušao je to doznati na Stinici kod visokog Jose, koji je imao svakojakih knjiga i važio kao najobrazovaniji čovjek u cijeloj okolici.

Pokazalo se za kamenim stolom u sjeni dudova i lipa da mu za sad nisu potrebne one neobične riječi, ali bi morao znati da se ne kaže »padnuo« nego pao i da nije dobro reći »tizi« nego tih. Na kraju je visoki Joso izabrao i posudio mu knjigu »Narodne pjesme«. Čobaneći u planini, opijao se u sjeni jasika i merala glasnim čitanjem deseteraca. U zlatu i srebru zablistaju dvori Senjanina Ive okrećući se za suncem na zapadu; stari Vujadin gleda s najviše planine dolje na »drumove«, kao što i on gleda duboko na kraškoj zaravni pastelnu, vijugavu cestu među dragama. A Kraljević Marko veže svoga Šarca za gatre susjedova prozora i sjeda da pije vino i dijeli megdan s Crnim Arapinom u onoj istoj bajti u kojoj je i on godinama ratovao sa dva susjedova sina.

A kad su zarudjele merale i stalo se trusiti jasikovo lišće, znao je gotovo cijelu zbirku naizust...

Neusporedivi, mirisavo pahuljasti kruh, o kakvu su u podgorskim selima jedva moglo sanjati i prije rata, doveo ga je u Sušak.

Sjedi on uz podrumsku sobicu svoje tete i gleda lakokrile igre dječaka gimnazijalaca. Stanu ukrug, zbiju glave jednu do druge, a onda se na određeni uzvik svi rastrče, pa se opet vraćaju. A on bi im prišao, samo kad bi mogao. Činilo mu se i tad da je od njih nekako stariji i teži i da bi im lakokrile igre skamenio nekim svojim teškim elementom. Volio je te dječake i želja za školom opet se u njemu razgorjela do novog bespomoćnog plača.

Našao je na polici svoje sestrične knjigu Na pustom otoku i pročitao je kao u pijanstvu, pa kad je morao natrag u Podgorje, činilo mu se da za njim ostaje neobičan svijet, ljepši od svega što je upoznao do tad...

Onda je taj raniji svijet nekamo potonuo, a nova svjetla nicala su po vrletnim stranama od ceste do Rožanskih kukova... I dalje u onim brdima što rube daleka modra obzorja...

Zapečaćene riječi nosio je oko ukočenih vršika u staju pod snijegom; za ozeble noge drugova slagao je u pospanom svjetlu tople bjelače od vune; svoju prvu besjedicu govorio je s pozornice od svježih dasaka što su mirisale po smrekovoj smoli.

»Listaj goro, cvjetaj svijee,
Omladina u boj kreće.«

Ti su stihovi vječno zaustavljeni među travama na rubu Dašćevca...

»Lišće pjeva žalovite pjesme...«

— u pramenju raščinjene magle što studena juri niz klekovinu Rožanskih kukova...

»Mi smo kroz klisure i klance
Tjerali krvnike u bijeg...«

Ta je pozlatila Strmac od Raskrižja do vrh Splovina...

Sva je velika planina preobražena magičnim svjetlucanjem rasutih pjesama što se naizmjenice pale kako ih dotakne neko unutarnje tajanstveno sunce...

Suze i san blago se spuštaju na njegovo lice...

Pepeljasto svjetlo u mrtvoj krajini. S jezom vidi: grobovi se podmuklo šire po šupljini zemlje. I varka je da tu ima puta... I onaj humak na tobožnjoj stazi: to je isto grob. I dalje u vrtovima ispod brijestova i kamenja — sama grobna jama. S beznađem u srcu izvlači se iz mrtvačkog i besputna svijeta — valjda i sam mrtav. I nema nigdje radosti ni svjetla što bi mogli zastrti, zaliječiti to groblje bez međa... A gore, iznad ceste, jame zijevaju pred rubom zanjihalih stopala i on je u hodu, izvan svoje vlasti, već sagnut nad crne nozdrve prošupljene zemlje... Tu se samim jagodicama opire o liticu viseći nad mrtvajom. Stravične dubine smrtonosna pada: crna mora bez voda i dna...

Odjednom vojnici. Nema izlaza: u mrtvoj kući golih zidova grčevito trza zaglavljen zatvarač... s ruba cijevi padaju u nemoćnom luku papirnate gvaljice, a neprijatelj, sablasno miran, primiče se neumitno s uperenim oružjem...

Oči se hvataju za stvari. Ah, sreća je samo san!

* *
*

Je li dobar za gimnaziju ovaj papir od starih obrazaca s mnoštvom rubrika? O da mu je imati bar jednu bilježnicu! Sve ono jučerašnje tako je daleko da se toga sigurno nitko više ne sjeća osim njega sama. Pusta ulica i mutan neodređen strah. Rano sunce na snenim fasadama. Kako bi lijepo bilo u to tiho jutro ugnati Medovu u travnjak pa sjesti na Mršić-glavčicu i u slobodnom prostranstvu između mora i planine gledati pozlaćeni vršak Modrih greda...

U tremi je dugo lutao pustom obalom čekajući Mirka. Iscrtan papir lijepi se za znojne jagodice a sunčane zrake lome se i nestaju u modroj dubini.

Mirko ne dolazi...

Onda se na ulici jave prvi đaci budeći strah i umornu nadu. Evo i Mirka sa značkom u zapučku!

U prohladnom hodiku korača Mirko kao da je kod kuće, a on se za njim koči služeći se štedljivo zrakom i prostorom. Strepiti od

skriveno misli da se tu ipak radi o nekoj pogrešci. Otkud bi sve to bilo moguće, ovako odjednom? Ali mu nitko ne prepriječi put niti se iznenadi zbog njegova dolaska.

Sjedeći u predzadnjoj klupi, pokrio je vlažnim rukama svoj išpar-tani papir i čekao što će biti kada uđe profesor. A ušla je prosijeda, žustra profesorica u plavoj haljini s bijelim točkama. Svi su za trenutak stajali na nogama, a tek što su sjeli, javi se učenik iz prve klupe:

— Tu je, molim, jedan novi došao.

— Kako se zoveš?

Pitanje je upućeno u predzadnju klupu, a trenutak se naglo otkine... Nešto se zbilom bez njegova učešća.

Zatim je sjedio u pobožnom strahu kao da na usta profesorice govori sama duša knjige.

Dobro je razumio da treba devet stranica prirodopisa naučiti iz knjige.

Počeo je kasno kad knjiga drugima nije bila potrebna. Naučio je sve do najmanje pojedinosti, a opet je ispunjen strahom da ne zna nešto glavno.

Kad je prozvan da odgovara, počeo je glasnije nego što je bilo potrebno a riječi su tekle bez zastoja...

Žustra profesorica pokušava ga zaustaviti smatrajući da je dosta rekao, ali on ne prestaje govoriti jer ne može shvatiti da bi to moglo biti dobro jer to nije sve. Nekako je ipak shvatio da treba prestati, pa je sjeo iscrpljen ne znajući je li bilo dobro ili je možda propao. A dok je profesorica bila nagnuta nad dnevnik, jedan iz prve klupe digne ruku visoko sa pet raširenih prstiju. Njega zagolica pod grlom drhtava toplina.

Ta ista prosijeda profesorica i kasnije ga je stišavala i svodila na pravu mjeru njegove nagle prosjeve.

Mori ga zapretana misao da sve te petice i pohvale ipak nisu ništa i da će doći odsudan trenutak koji će otkriti da je sve to za-bluda, i njega će isključiti iz ove sredine kao što je učinila jablanačka učiteljica.

I pri najneznatnijem događaju u školi preko mjere se uzbuđuje ulažući u sve cijelu svoju snagu kao da je u svakom trenutku doveden u pitanje njegov opstanak u klupama.

Osjeća se poput griješnika što će u nekom odsutnom trenutku biti otkriven, izopćen i zauvijek lišen božje milosti.

No takav trenutak nije došao, i raslo je ufanje da neće ni doći. Strah je posve nestao kad je u njegovim znojnim rukama podrhtavao papir, lijepo ispisan — prva gimnazijska svjedodžba, koju je žudno čitao — on, prvi gimnazijalac iz kućerka na kamenoj velebitskoj padini.

Kriveći vratove uz petrolejku, susjedi razgledaju njegovu svje dodžbu ostavljajući po njoj otiske svojih prstiju. Opančaru Perici ni-kako da stane u glavu kako to baš Ivan dođe do toga, a ne njegov

sin. Eto, on je obrtnik, drugi čovjek u selu, odmah do lugara, pa kud sad ovo?

— Imaš li ti, Ivane, morda tamo koga poznata?

— Kako to mislite: poznata?

— Je li tamo koji partizan sa Struga?

— Striče Pere, zna se na što ciljate, ali to ne pomaže. Ako ne vjerujete, sami probajte!

A Perica razgolio obla i dlakava prsa, pljuca po dretvi i vošti je kratkim čvrstim kretnjama, i usput mjeri svoga sina i njega kao da ih meće na neku nevidljivu vagu. Eto, njegov uvijek bolje obučen i sitiji, pa kako da ovaj dospije u gimnaziju a ne njegov?

Čuvši priču o svjedodžbi, Jale ni blizu da to povjeruje.

»Škola — gimnazija — nije to za nas. Nije ni za bolje od nas. Biž' bogat ti!«

A kad je svojim očima vidio svjedodžbu, došla mu je neobična misao: da je taj razred zapravo otet njegovu jedincu. Dao se na posao da to i drugima dokaže. Upirući kažiprstom u svoj oštri nos, zaricao se da mu slobodno tamo nešto naprave ako ovo zdoberi. On je svome kupovao cipele od lakirane kože, a Jurin sin, željan oputnjaka, pa sad takva škola!

Zidar Frane, prebacujući jezikom po usnama ugašeni opušak, stoji uza zid s otvorenim metrom:

— E moj Jale, Jure je svoga odveja u školu, a ti si svomen kupija armuniku pa sad svira i preli okolo.

Stari lugar, čovjek s iskustvom i ugledom, šećući važno po širokom podu, uvjerljivo govori:

— Nema tu šta. Stvar je gotova. Svjedodžba je s potpison i pečaton. Mali je svršija prvi razred. Ali sad ga srita drugi, pa treći, pa četvrti... E moj sinko, di je još mala matura?

Jali i Perici odlanulo. Tako treba reći.

»Već pomisliš: Jurin sin se popeja na ministarsku stolicu, a un tek uvatija ednu svidodžbicu. A di je sve drugo? U vragu! Bolje bi mu bilo da je doma osta.«

Tako je završio Jale, a Perica tome dodaje:

»Čekaj ti, još nisi ni počea, pa ne znaš što ti spremaju oni tamo glavonje.«

Tako izloživši potanko sve što je gdje čula, promućurna i odlučna Mara zaključa:

»Evala ti, sinko! Tvoj je otac pametniji od sviju. Un je tebe posla u školu, a ovi za to nisu sposobni, pa badave bruse jezik oko ovi' zidina. I ja ću s Daron odma' u Riku, nek se iškola za učiteljicu, a Nikolu za njon čin završi o'de.«

* *
*

Sveži dah sa brda — prisan zavičajni pozdrav. Suri vijenci ustremljeni k nebu zastrli pola obzorja. I drijemaju u suncu krijuci

duboko svoju neizmjernu prasnagu. Svu tu kamenu planinu, od plava ruba do bezljudnih mrčava, naselit će novim pjesmama. Po njenim stijenama zlatom će vezati niti prekinuta vremena. A na tom papiru što se grijao i podrhtavao na njegovu srcu sletjet će školovanje i u ovom kraju iz mutnih legendi u svakidašnji život.

Napomena: Stjepan Vukušić, profesor u Pedagoškoj akademiji u Puli, započeo je radom u nastavničkoj struci u gimnaziji u Krku (školske godine 1958/59). U Krku je radio do konca školske godine 1964/65. U školskoj godini 1961/62. vršio je dužnost direktora ove škole.

**Spomenica
gimnazije »Čedo Žic«
u K r k u
1921 - 1971**

**K R K
1971**

KRČKI ZBORNIK

POVIJESNOG DRUŠTVA OTOKA KRKA
PODRUŽNICE POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

SVEZAK 3

Urednički odbor:

dr BRANKO FUČIĆ

PETAR STRČIĆ (glavni urednik)

RIKARD ŽIC

RUDOLF ŽIC

Urednik ovog sveska:

FRANJO MATEJČIĆ

Slika na koricama:

ANTON DEPOPE (Motiv grba grada Krka)